

АДМІНІСТРАТИВНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ВІЙСЬКОВІ ПРАВОПОРУШЕННЯ: ПОНЯТТЯ ТА ХАРАКТЕРНІ ОЗНАКИ

КОВАЛЬ М. О. - аспірант ННІП СумДУ

УДК 342.9

DOI: <https://doi.org/10.32782/ep.2024.1.45>

Статтю присвячено формуванню авторського поняття адміністративної відповідальності за військові правопорушення на підставі виділення її характерних ознак. Окремо вивчено та висвітлено погляди деяких науковців та вчених-адміністративістів щодо визначення поняття «адміністративна відповідальність», на підставі чого їх умовно об'єднано у два наукові підходи: науковий підхід, згідно якого сутність адміністративної відповідальності розкривається у ретроспективному (негативному) значенні; науковий підхід, відповідно до якого адміністративну відповідальність необхідно розглядати комплексно, тобто не тільки у ретроспективному (негативному) значенні, але й у перспективному (позитивному) розумінні. До характерних ознак адміністративної відповідальності за вчинення військових правопорушень віднесено такі: врегульована нормами інституту адміністративної відповідальності; фактичною підставою для настання є вчинення військового адміністративного правопорушення; суб'єкт адміністративної відповідальності за військові правопорушення спеціальний (військовослужбовці, військовозобов'язані, резервісти під час проходження зборів); передбачає застосування до особи-правопорушника певних видів адміністративних стягнень (штраф, арешт з утриманням на гауптвахті); має особливий порядок притягнення; заходи адміністративної відповідальності за вчинення військових правопорушень застосовуються відповідно до законодавства, що регламентує провадження у справах про

адміністративні правопорушення; характеризується наявністю процесуальної підстави для притягнення до адміністративної відповідальності тощо. Запропоновано під поняттям «адміністративна відповідальність за військові правопорушення» розуміти вид юридичної відповідальності за вчинення військових правопорушень, що встановлена нормами діючого адміністративно-деліктного законодавства та передбачає застосування до суб'єкта вчинення (військовослужбовця, військовозобов'язаного, резервіста під час проходження зборів) адміністративного стягнення у вигляді штрафу або арешту з утриманням на гауптвахті.

Ключові слова: адміністративна відповідальність, військові адміністративні правопорушення, штраф, арешт з утриманням на гауптвахті, протокол про вчинення військового адміністративного правопорушення.

Постановка проблеми

Проходження громадянами країни військової служби беззаперечно вимагає дотримання діючого українського законодавства про військовий обов'язок та військову службу. При чому це стосується не тільки військовослужбовців, але й військовозобов'язаних, і резервістів під час проходження зборів. Зазначене має просте пояснення, адже захист національним інтересів власної держави є важливим обов'язком кожного громадянина [1, с. 95; 2, с. 146]. Тому будь-яке порушення положень нормативно-правових актів, якими

регулюється порядок проходження військової служби (як безстрокової, так і строкової) вимагає застосування до винних осіб певних заходів юридичної відповідальності, у тому числі й адміністративної.

Стан дослідження проблеми

Питання щодо з'ясування сутності поняття «адміністративна відповідальність» та виокремлення її характеристик неодноразово приділялася увага з боку науковців, що підтверджується різноманітними авторськими точками зору до розкриття цього питання. Серед низ доцільно назвати таких, як С. М. Альфоров, І. Л. Бородін, В. А. Бортник, Ю. П. Битяк, В. В. Галунько, П. В. Діхтієвський, М. М. Долгопалова, М. В. Ковалів, В. К. Колпаков, Т. О. Коломоець, О. В. Кузьменко, А. М. Куліш, Д. М. Павлов, О. М. Рєзнік, В. В. Серєда та ін. Однак необхідно констатувати, що питання саме з розкриття сутності поняття адміністративної відповідальності за військовій правопорушення та відображення її властивостей залишаються малодослідженими.

Мета і завдання дослідження

Метою статті є формування авторського поняття адміністративної відповідальності за військові правопорушення. У відповідності до мети завданням роботи є виділення характерних ознак адміністративної відповідальності за вчинення тих чи інших військових правопорушень.

Виклад основного матеріалу

Для формування авторського бачення щодо розкриття змісту адміністративної відповідальності за військові правопорушення важливо приділити увагу висвітленню та аналізу існуючих наукових підходів до визначення більш широкого за змістовним наповненням поняття адміністративної відповідальності. Вивчення наукової юридичної літератури дозволяє констатувати достатньо велику кількість досліджень з приводу з'ясування сутності поняття «адміністративна відповідальність», що відповідно підтверджується й різноманітними авторськими точками

зору до розкриття цього питання. Відтак доцільно нижче розглянути деякі з них.

Так, В. В. Серєда, О. Л. Хитра, Ю. С. Назар, Д. І. Йосифович, Я. М. Когут сутність адміністративної відповідальності визначають як застосування до осіб, які вчинили адміністративні проступки, адміністративних стягнень, що тягнуть для цих осіб обтяжливі наслідки майнового, морального, особистісного чи іншого характеру і накладаються уповноваженими на те органами чи посадовими особами на підставах і у порядку, встановлених нормами адміністративного права [3, с. 411]. Схожої наукової позиції дотримуються В. В. Галунько, П. В. Діхтієвський, С. О. Короєд, О. В. Кузьменко, В. І. Курило, С. Г. Стеценко, зазначаючи, що адміністративна відповідальність є видом юридичної відповідальності фізичних і юридичних осіб, який виражається в застосуванні уповноваженими державою публічними органами (їх посадовими особами) певного виду адміністративного примусу – адміністративного стягнення (адміністративної санкції) [4, с. 161].

О. В. Кузьменко, І. Д. Пастух, М. В. Плуґатир, М. В. Співак пропонують під адміністративною відповідальністю розуміти примусове, з додержанням встановленої процедури, застосування правомочним суб'єктом передбачених законодавством за вчинення адміністративного проступку заходів впливу, які виконані правопорушником [5, с. 147]. Цю точку зору розділяє й В. К. Колпаков, стверджуючи, що адміністративна відповідальність є примусовим, з додержанням встановленої процедури, застосуванням правомочним суб'єктом передбачених законодавством за вчинення адміністративного проступку заходів впливу на правопорушника [6 с. 290]. Так само І. Л. Бородін та В. А. Бортник наголошують на тому, що адміністративна відповідальність – це примусове, з дотриманням встановленої процедури, застосування правомочним суб'єктом передбачених законодавством за вчинення адміністративного проступку заходів впливу, які виконані правопорушником [7, с. 27]. О. І. Остапенко О. І., М. В. Кова-

лів, С. С. Єсімов, Л. С. Гулак, Н. Я. Отчак стверджують, що адміністративна відповідальність характеризується негативною реакцією держави на протиправні прояви окремих фізичних (а в деяких випадках і юридичних) осіб шляхом встановлення відповідних правил, заборон і адекватних порушенням санкцій щодо порушників. При цьому важливо звернути увагу, що науковці відносять адміністративну відповідальність до такого виду юридичної відповідальності як негативна (ретроспективна) [8, с. 427-428].

Вище наведені визначення поняття адміністративної відповідальності безумовно некоректно ототожнювати, адже вони мають власну специфіку, що пояснюється відображенням кожної окремої авторської думки стосовно трактування даного терміну. Водночас, якщо здійснити аналіз їх змістовного наповнення, то можна помітити важливу характерну спільну рису – сутність адміністративної відповідальності розкривається у ретроспективному (негативному) значенні, що виявляється у негативному реагуванні з боку держави (а особи уповноваженого органу або посадової особи) на вчинене правопорушення (проступок) у вигляді накладення на особу-правопорушника певного виду адміністративних стягнень.

Своєю чергою існує ряд наукових позицій, згідно яких адміністративну відповідальність необхідно розглядати комплексно, тобто у двох аспектах: перспективному (позитивному) та ретроспективному (негативному). Зокрема, А. М. Куліш та О. М. Резнік наголошують, що якщо у перспективному розумінні адміністративна відповідальність характеризується як відповідальне ставлення суб'єкта адміністративного права до своїх обов'язків і додержання заборон, то у ретроспективному значенні – це специфічне правовідношення між державою (її органами й посадовими особами) та суб'єктом адміністративного правопорушення щодо реагування на вчинене правопорушення і на суб'єкт, який його вчинив, а також покладання на правопорушника виду й міри адміністративного стягнення [9, с. 19]. С. М. Алфьо-

ров, С. В. Ващенко, М. М. Долгополова та А. П. Купін визначають адміністративну відповідальність як різновид правової відповідальності, специфічна форма негативного реагування з боку держави в особі її компетентних органів на відповідну категорію протиправних проявів (передусім адміністративних проступків), згідно з якою особи, що скоїли ці правопорушення, повинні дати відповідь перед повноваженим державним органом за свої неправомірні дії і понести за це адміністративні стягнення в установлених законом формах і порядку. При цьому науковці акцентують увагу на тому, що адміністративна відповідальність включає не тільки ретроспективну відповідальність, як наслідок правопорушення, але й позитивний аспект, тобто певний внутрішній стан особи, її ставлення до дорученої справи, суспільства, своєї поведінки [10, с. 82]. Аналогічної думки дотримується і Т. О. Коломoeць, зазначаючи, що адміністративна відповідальність є різновидом юридичної відповідальності, специфічною формою негативного реагування з боку держави в особі уповноважених органів на відповідну категорію протиправних діянь (насамперед адміністративних проступків), а особи, які вчинили зазначені правопорушення, мусять відповісти перед уповноваженим державним органом за свої неправомірні дії та понести адміністративне стягнення в установлених законом формах і порядку [11, с. 10]. Доцільність розглядати адміністративну відповідальність одразу в двох аспектах розділяє також і О. В. Легка. Якщо позитивна адміністративна відповідальність полягає у сумлінному виконанні своїх обов'язків перед суспільством, державою, колективом людей та окремою особою, то ретроспективна адміністративна відповідальність настає саме через те, що суб'єкт своїми діями порушує відносини юридичної відповідальності, чинить безвідповідально [12, с. 128].

Таким чином, здійснене дослідження поглядів деяких науковців та вчених-адміністративістів щодо визначення поняття «адміністративна відповідальність» дозволяє умовно об'єднати їх наступним чином:

1) науковий підхід, згідно якого сутність адміністративної відповідальності розкривається у ретроспективному (негативному) значенні; 2) науковий підхід, відповідно до якого адміністративну відповідальність необхідно розглядати комплексно, тобто не тільки у ретроспективному (негативному) значенні, але й у перспективному (позитивному) розумінні.

Для розкриття змісту адміністративної відповідальності за військові правопорушення необхідно спочатку встановити ознаки, якими вона характеризується. В теорії адміністративного права питанню визначення ознак адміністративної відповідальності приділялася увага неодноразово. Вивчення навчальної та наукової літератури з цього напрямку дозволяє констатувати, що так само як і до визначення поняття адміністративної відповідальності, так і до виділення її характеристик не існує єдиноприйнятого підходу. Натомість, якщо більш ретельно їх вивчити, то можна зазначити, що у більшості випадків науковці до характерних ознак адміністративної відповідальності відносять наступні: 1) має публічно-правовий характер; 2) регулюється нормами інституту адміністративної відповідальності; 3) підставою адміністративної відповідальності є адміністративне правопорушення; 4) суб'єктами адміністративної відповідальності можуть бути і фізичні, і юридичні особи; 5) за адміністративні правопорушення застосовуються заходи адміністративного стягнення; 6) адміністративні стягнення застосовуються широким колом уповноважених органів (посадових осіб) виконавчої влади, місцевого самоврядування, а також судами тощо [4, с. 155-158; 5, с. 149; 7; 8, с. 428].

В діючому національному адміністративно-деліктному законодавстві врегулюванню особливостей притягнення до адміністративної відповідальності за вчинення військових правопорушень присвячено норми окремої глави 13-Б Особливої частини Кодексу України про адміністративні правопорушення від 7 грудня 1984 року № 8073-X (далі – КУпАП), що має назву «Військові адміністративні правопорушення» [13]. Таким чином більшість положень

щодо визначення видів військових адміністративних правопорушень, їх кваліфікуючих ознак, видів адміністративних стягнень, що застосовуються до осіб-правопорушників за вчинення такого роду адміністративних проступків, законодавцем виділено в окремий розділ чинного КУпАП. При цьому необхідно звернути увагу також на ч. 5 ст. 15 КУпАП, згідно якої за вчинення військових адміністративних правопорушень військовослужбовці, а також військовозобов'язані та резервісти під час проходження зборів несуть відповідальність, передбачену главою 13-Б КУпАП, за умови, якщо ці правопорушення не тягнуть за собою кримінальну відповідальність [13]. Зміст вказаної норми вказує на те, що суб'єкт вчинення військових адміністративних правопорушень не загальний, а спеціальний (військовослужбовці, військовозобов'язані, резервісти під час проходження зборів).

Фактичною підставою для настання адміністративної відповідальності за військові правопорушення є вчинення військового адміністративного правопорушення, перелік яких міститься у главі 13-Б Особливої частини КУпАП. Якщо здійснити аналіз санкцій до ст.ст. 172¹⁰ – 172²⁰ КУпАП, то можна дійти висновку, що видами адміністративних стягнень, перелік яких є вичерпним і міститься у ст. 26 КУпАП, що застосовуються до особи-правопорушника у разі вчинення того чи іншого військового адміністративного проступку можуть бути: 1) штраф, розмір якого залежить від характеру протиправного діяння; 2) арешт з утриманням на гауптвахті, строк якого залежить від специфіки вчиненого адміністративного правопорушення, передбаченого відповідною нормою глави 13-Б Особливої частини КУпАП.

Необхідно також звернути увагу й на особливість порядку притягнення до адміністративної відповідальності за вчинення військових правопорушень. Вивчення змісту ст. 255 КУпАП показує, що до осіб, які мають право складати протоколи про військові адміністративні правопорушення, відносяться: 1) уповноважені на те посадові особи органів управ-

ліній Військової служби правопорядку у Збройних Силах України (про правопорушення, вчинені військовослужбовцями, військовозобов'язаними та резервістами під час проходження зборів, а також працівниками Збройних Сил України під час виконання ними службових обов'язків) (п. 1 ч. 1 ст. 255 КУпАП); командири (начальники) військових частин (установ, закладів), командири підрозділів, які уповноважені на те командирами (начальниками) військових частин (установ, закладів) (п. 14 ч. 1 ст. 255 КУпАП) [14].

Отже, базуючись на дослідженні позицій деяких науковців та вчених-адміністративістів щодо виділення ознак адміністративної відповідальності та беручи до уваги норми чинного українського адміністративно-деліктного законодавства пропонуємо **характерні ознаки адміністративної відповідальності за вчинення військових правопорушень** представити наступним чином:

– врегульована нормами інституту адміністративної відповідальності (для настання адміністративної відповідальності за вчинення військового правопорушення має бути наявною нормативна підстава, зокрема, норма, яка закріплює юридичний склад того чи іншого військового адміністративного правопорушення);

– фактичною підставою для настання вчинення військового адміністративного правопорушення, перелік яких мітиться у главі 13-Б Особливої частини Кодексу України про адміністративні правопорушення;

– суб'єкт адміністративної відповідальності за військові правопорушення спеціальний (до кола суб'єктів вчинення військових адміністративних проступків відносяться військовослужбовці, військовозобов'язані, резервісти під час проходження зборів);

– передбачає застосування до особи-правопорушника певних видів адміністративних стягнень (штраф, розмір якого залежить від характеру протиправного діяння; арешт з утриманням на гауптвахті, строк якого залежить від специфіки вчиненого адміністративного правопору-

шення, передбаченого відповідною нормою глави 13-Б Особливої частини Кодексу України про адміністративні правопорушення);

– має особливий порядок притягнення (зокрема, правом складати протоколи про військові адміністративні правопорушення наділені уповноважені на те посадові особи органів управління Військової служби правопорядку у Збройних Силах України (про правопорушення, вчинені військовослужбовцями, військовозобов'язаними та резервістами під час проходження зборів, а також працівниками Збройних Сил України під час виконання ними службових обов'язків); командири (начальники) військових частин (установ, закладів), командири підрозділів, які уповноважені на те командирами (начальниками) військових частин (установ, закладів));

– заходи адміністративної відповідальності за вчинення військових правопорушень застосовуються відповідно до законодавства, що регламентує провадження у справах про адміністративні правопорушення;

– характеризується наявністю процесуальної підстави для притягнення до адміністративної відповідальності (підставою для розгляду судом справи про адміністративне правопорушення є попередньо складений уповноваженими на то особами протокол про вчинення військового адміністративного правопорушення, а підставою застосування певного виду адміністративного стягнення є постанова відповідного суду про притягнення особи-правопорушника до адміністративної відповідальності за вчинення конкретного військового правопорушення) тощо.

Варто також зауважити, що важливою особливістю адміністративної відповідальності за військові правопорушення полягає в тому, що вона є видом юридичної відповідальності за вчинення військових правопорушень. Зазначене можна пояснити тим, що вчинення військового правопорушення є підставою притягнення й до інших видів юридичною відповідальності, зокрема, кримінальної та дисциплінарної в залежності від особли-

востей та наслідків вчиненого протиправного винного діяння.

Висновки

За результатами здійсненого аналізу наукових точок зору з приводу розкриття сутності поняття адміністративної відповідальності у теорії адміністративного права та виділення ознак адміністративної відповідальності за вчинення військових правопорушень необхідно зазначити наступне. Пропонуємо під поняттям «**адміністративна відповідальність за військові правопорушення**» розуміти вид юридичної відповідальності за вчинення військових правопорушень, що встановлена нормами діючого адміністративно-деліктного законодавства та передбачає застосування до суб'єкта вчинення (військовослужбовця, військовозобов'язаного, резервіста під час проходження зборів) адміністративного стягнення у вигляді штрафу (розмір якого залежить від характеру протиправного діяння) або арешту з утриманням на гауптвахті (строк якого залежить від специфіки вчиненого адміністративного правопорушення, передбаченого відповідною нормою глави 13-Б Особливої частини Кодексу України про адміністративні правопорушення).

Література

1. Reznik, O., Utkina, M., & Bondarenko, O. (2023). Financial intelligence (monitoring) as an effective way in the field of combating money laundering. *Journal of Money Laundering Control*, 26(1), 94–105.

2. Резнік О. М. Реформування правоохоронних органів в аспекті забезпечення фінансово-економічної безпеки держави. *Право і суспільство*. 2016. № 2. С. 145–151.

3. Адміністративне право України : підручник / В. В. Середа, О. Л. Хитра, Ю. С. Назар, Д. І. Йосифович, Я. М. Когут та ін. ; за заг. ред. Ю. С. Назара. Львів : ЛьвДУВС, 2021. 680 с.

4. Адміністративне право України. Т.1. Загальне адміністративне право: навчальний посібник / [В. В. Галуцько, В. І. Кури-

ло, С. О. Короєд, О. Ю. Дрозд, І. В. Гиренко, О. М. Єщук, І. М. Риженко, А. А. Іванищук, Р. Д. Саунін, І. М. Ямкова]; за ред. проф. В. В. Галуцька. Херсон : Грінь Д. С., 2015. 272 с.

5. Адміністративне право. Загальна частина (альбом схем) навч. посіб. / О. В. Кузьменко, І. Д. Пастух, М. В. Плугатир, М. В. Співак. К. : «Центр учбової літератури». 2015. 232 с.

6. Колпаков В. К. Адміністративно-деліктний правовий феномен: [монографія]. К. : Юрінком-Інтер, 2004. 528 с.

7. Бородін І. Л., Бортник В. А. Адміністративна відповідальність : навч. посіб. К. : ДП «Вид. дім «Персонал», 2011. 136 с.

8. Адміністративне право України (загальна частина): навчальний посібник / О. І. Остапенко, М. В. Ковалів, С. С. Єсімов, Л. С. Гулак., Н. Я. Отчак, Л. О. Остапенко. Львів: НУ «Львівська політехніка», 2019. 504 с.

9. Куліш А. М., Резнік О. М. Адміністративні правопорушення та відповідальність (у схемах і таблицях) : навчальний посібник. Суми : Сумський державний університет, 2019. 98 с.

10. Алфьоров С. М., Ващенко С. В., Долгополова М. М., Купін А. П. Адміністративне право. Загальна частина. Навч. посіб. К. : Центр учбової літератури, 2011. 216 с.

11. Адміністративна відповідальність: навч. посібник / за заг. ред. Т. О. Коломоєць. Київ : Істина, 2011. 184 с.

12. Легка О. В. Місце адміністративної відповідальності в системі юридичної відповідальності України. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. Спецвипуск. Ч. 2. С. 125–129.

13. Кодекс України про адміністративні правопорушення (статті 1 – 212-24) від 07.12.1984 р. № 80731-Х. *Відомості Верховної Ради Української РСР*. 1984. Додат. до № 51. Ст. 1122.

14. Кодекс України про адміністративні правопорушення (статті 213 – 330) від 07.12.1984 р. № 80731-Х. *Відомості Верховної Ради Української РСР*. 1984. Додат. до № 51. Ст. 1122.

SUMMARY

The article is devoted to the formation of the author's concept of administrative responsibility for military offenses based on the selection of its characteristic features. The views of some scientists and administrative scientists regarding the definition of the concept of "administrative responsibility" were separately studied and highlighted, on the basis of which they were conditionally combined into two scientific approaches: the scientific approach, according to which the essence of administrative responsibility is revealed in a retrospective (negative) sense; a scientific approach, according to which administrative responsibility must be considered comprehensively, that is, not only in a retrospective (negative) sense, but also in a prospective (positive) sense. The characteristic features of administrative responsibility for committing military offenses include the following: regulated by the norms of the institute of administrative responsibility; the actual basis for the initiation is the commission of a military administrative offense; the subject of administrative responsibility for military offenses

is special (military servicemen, conscripts, reservists during military training); provides for the application to the offender of certain types of administrative penalties (fine, arrest with detention at the guardhouse); has a special order of attraction; measures of administrative responsibility for the commission of military offenses are applied in accordance with the legislation regulating proceedings in cases of administrative offenses; is characterized by the presence of a procedural basis for bringing to administrative responsibility, etc. It is proposed that the concept of "administrative responsibility for military offenses" should be understood as the type of legal responsibility for the commission of military offenses, which is established by the norms of the current administrative and tort law and provides for the application of an administrative penalty to the subject of the commission (military serviceman, conscript, reservist during training) in the form of a fine or arrest with custody.

Keywords: administrative responsibility, military administrative offenses, fine, arrest with detention at the guardhouse, protocol on the commission of a military administrative offense.